

Popularnonaukowy opis badań

Kaukaz stanowi moją pasję badawczą już od kilkunastu lat. Ten względnie niewielki obszar (jego wielkość jest niewiele większy od wielkości Polski) jest pełen kontrastów. Na odcinku 250 km można spotkać krajobraz pustynny, z drugim pod względem wielkości barchanem na świecie (pierwszy znajduje się na Saharze), niedostępne szczyty górskie z wiecznymi lodowcami i las tropikalny. Z Kaukazem wiąże się także wiele starożytnych legend. To właśnie tutaj do skał miał zostać przykuty Prometeusz a arka Noego osiąść na stałym lądzie po ogólnoświatowym potopie. Ten piękny zakątek Ziemi zamieszkuje 17 milionów ludzi, którzy są przedstawicielami ok. 50 różnych narodowości i posługują się językami należącymi do pięciu rodzin językowych: kartwelskiej, abchazo-adygskiej, nach-dagestańskiej, turkijskiej i indo-europejskiej. Owe 50 narodowości zamieszkuje na Kaukazie międzynarodowo uznane cztery państwa – Rosję, do której należy Kaukaz Północny, Gruzję, Azerbejdżan, Armenię, a także trzy tzw. quasi-państwa – Górski Karabach, Osetię Południową i Abchazję. Zagęszczenie różnych narodowości, na które nakładają się ponadto podziały religijne, na małym terytorium powoduje wielopłaszczyznowe konflikty etniczne. Niektóre z nich przyjmują nawet charakter konfliktów zbrojnych, jak choćby największe z nich – konflikt karabachski między Azerbejdżanami i Ormianami czy konflikt między Gruzinami i Abchazami oraz Gruzinami i Osetyjczykami. Wszystkie one wiążą się z jedną, kluczową kwestią – jedna grupa etniczna nie czuła wystarczającego związku z drugą, aby tworzyć z nią wspólne państwo. Nie ukształtowała się dostatecznie silna tożsamość państwowa.

Tematem moich badań będzie poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób władze państwowe prowadzą politykę w zakresie kształtowania się tożsamości państwowej wśród swoich obywateli. Skupię się przy tym na dwóch wieloetnicznych państwach Kaukazu Południowego – Azerbejdżanie i Gruzji. Armenia została pominięta, bowiem jest państwem monoetnicznym (98% populacji to Ormianie) i tożsamość państwowa została tam oparta na ormiańskiej tożsamości etnicznej, co nie wywołuje kontrowersji. Skomplikowana sytuacja jest natomiast u jej sąsiadów. W Gruzji Gruzini składają się na ok. 80% mieszkańców, resztę stanowią Ormianie, Azerbejdżanie, Osetyjczycy, Udyni, Awarowie, Rosjanie (mołokanie) i inni. Należy mieć także na względzie podziały etniczne wśród samych Gruzinów, np. Gruzini (Kartwelowie) są językowo oddaleni od Swanów tak, jak Niemcy od Anglików. W Azerbejdżanie oprócz Azerbejdżan również zamieszkuje wiele różnorodnych mniejszości: Awarzy, Lezginów, Tałysze, Tatowie czy Lezginów. W tym kraju na problem z budowaniem tożsamości państwowej nakładają się problemy z tożsamością dominującego etnosu – Azerbejdżan. Ścierają się bowiem dwie koncepcje budowania własnej tożsamości: jedna zakłada położenie nacisku na przynależność do świata turkijskiego, zwłaszcza oguzyjskiego, natomiast druga propaguje zaliczenie Azerbejdżan do świata kaukaskiego i wyprowadzenie ich etnogenezy od plemion starożytnej Albanii Kaukaskiej. Sytuacja się dodatkowo wiksła, jeżeli weźmie się pod uwagę, że po raz pierwszy w dziejach państwo o nazwie „Azerbejdżan” powstało dopiero w XX w., również w tym samym stuleciu ukształtowała się na grupa, której członkowie określają się mianem „Azerbejdżanie”. Proces budowania tożsamości nie tyle nawet państwowej, ale narodowej wśród Azerbejdżan nie został do tej pory zakończony i badacz posiada przez to unikalną szansę obserwowania tego zjawiska (choć już w fazie końcowej) w czasie jego trwania. W stosunku do Gruzinów nie ma takiej możliwości, ponieważ zdaniem większości badaczy proces formowania narodu gruzińskiego zakończył się w przeszłości.

W państwach wieloetnicznych budowanie tożsamości państwowej nie jest rzeczą łatwą. Powstaje wówczas pytanie, w jaki sposób doprowadzić do tego, aby wszyscy obywatele danego państwa utożsamiali się z państwem, w którym żyją. Najczęściej spotykane są dwie drogi postępowania. W pierwszej rządzący starają się prowadzić politykę w taki sposób, aby wykształcić tożsamość państwową opartą na związkach ponadetnicznych. Taką sytuację obserwujemy np. w Wielkiej Brytanii. W drugiej dochodzi do budowania tożsamości państwowej na podstawie tożsamości etnicznej dominującej grupy, która najczęściej w takich przypadkach sprawuje również władzę polityczną. W takiej sytuacji w stosunku do mniejszości etnicznych prowadzi się politykę asymilacyjną, zmierzającą do maksymalnego ograniczenia w życiu polityczno-społecznym „obcych” elementów etnicznych, które nie odpowiadają ideologii rządzących. Badania mają odpowiedzieć, którą drogą podążyły Gruzja i Azerbejdżan, a może zdecydowały się na swoje własne, unikalne rozwiązania?